

HAZAI IRODALOM.

T. M. Plauti Captivi. Iskolai használatra magyarázta és bevezetéssel ellátta Gerevics Gusztáv. Budapest, 1882, Lampel R.

Tanulóknak szánt magyarázatos olvasmány-kiadásnál a kritikának két dologra kell ügyelnie:

1. arra, hogy alkalmas-e az olvasmánynak választott mű iskolai használatra?

2. arra, hogy megfelel-e a commentár az iskolai czélnak?

A mi az elsőt illeti, csak örvendeni lehet Gerevics választásának. A Captivi ellen még a legszigorúbb pädagogus sem tehet kifogást.

Iskolai commentárnál sem a tervezetben, sem a kidolgozásban eredetiséget nem kívánunk, de igen is azt, hogy a szerző a maga tárgyára vonatkozó irodalmat ismerje, hogy a maga apparátusát kritikailag megválogassa s a legjobb példák szerint feldolgozza, hogy jegyzeteit czélszerűen, jó magyarsággal s a mit minden alkalommal, de eddig kevés sikerrel hangoztatok, a magyar nyelv és irodalom analog tünetényeire való tekintettel szerkeszse. Ezt a követelést oly fontosnak tartom, hogy előbb-utóbb *conditio sine qua non*-ná kell tennünk.

Gerevics kitérő apparátust használt s ebben áll commentárjának érdeme s hasznavehetősége. Részleteiben ugyan sok a hiba, de azok nagyobbrészt nem olyanok, hogy azért a munka czéljának meg nem felelhetne.

A magyar nyelv és stílus elleni vétségeket, a felületes *contaminatio*-okozta következetlenségeket, a félreértés és fölösségbeli hibákat, melyeket már mások is megróttak, itt csak egyszerűen constatálom. Csak arról akarok tüzetesen szólni, a mi nemcsak Gerevics commentárjának, hanem majdnem kivétel nélkül minden commentárnak a hibája, hogy sem a magyar nyelvre, sem a magyar irodalomra semmi tekintettel nincsen.

Innét van péld. az a visszásság, hogy a Capt. 157—160. vben előforduló Pistorenses, Panicei, Placentini, Turdetani, Ficedulenses nevek megértésére Gerevics Brix nyomán német szójátékokat idéz: „Die von Bäckersdorf stb.», a mivel a magyar fordítást épenséggel nem segíti elő. Jó lett volna itt magyar helynevek közt keresgélni, ahol teszem: Kenyeri, Kalácsa, Rigómező, Pecsényéd, Sonkád stb. hasonló szójátékokra ajánlkoznak.

A 119. vbeli szójátékot szintén csak német szójátékkal illusztrálja (Fersengeld és Lösegeld geben). De az a kérdés, hogy fordítsuk azt magyarul? Még a tanár is zavarba jön, mert a német példa nem segít a nehézségen. Én körülbelől így tenném a szójáték fordítását lehetővé:

«Ha nincs mit adnom, hátat adjak, megszökjem? Ha hátat adsz, majd adok én neked a hátadra,» — hátat adni: megfutamodni (a magyarba rég bevett latinismus: terga dare.)

A 134. (Gerevicsnél 135) vhez való jegyzetben Brix a memoriter meminisse-féle figura etymologicáról azt mondja: «welche Plautus so sehr liebt, und zwar diejenige, welche uns nicht nur aus ästhetischen Gründen, wie die übrigen, sondern auch aus logischen widerstrebt.»

Gerevics ugyanazt magyarul így: «Akkor előáll a Plautus által annyira kedvelt etymologiai alakoknak (helyesen: alakzatoknak) egy faja, még pedig az, mely ellen kifogást emelhetni nem csak aesthetikai, hanem logikai okok alapján is.»

Ez csak német embernek az ítélete, azért is mondja Brix, hogy *uns*. Magyar ember máskép nézi a dolgot. A mi nyelvünkben az e fajta figura etymologica (kérve kér, nőttön nő, folyvást fogy, mentést meggy stb.) nagyon közönséges és jellemző, sőt a kozmopolitikus kifejezőmóddal szemben szépségnek mondható. Lásd a Figura etymologica-ról szóló értekezésemet a Nyelvőr III. 385—389 lapjain.

A prolog 1. vhez való jegyzet így szól: «Hos—ez a görög attractio-nak igen gyakori és ismert alakja, melyre vonatkozólag senkinek sem lehet kétsége, a ki a görög mondatant csak felületesen ismeri is.»

Ez a görögire ilyen alakban való hivatkozás elmaradhatott volna. Az olvasó könnyen azt hihetné, hogy az az attractio graecismus, holott attractio-féle minden nyelvben található. A Captiviben még a 107. v. a Trinummusban 137. és 985. v. A magyar nyelvbeli hasonló tüneményeket eddigelé még senki sem figyelte meg, azért figyelmeztetőül had álljon itt egy pár példa:

«A kit megtépett menyecskét, annak a kárját tartozunk megtéríteni.» Írja egy falusi gazdaember dühös kutyáról szóló levelében.

Különösen tanúságos ez efféle példa: *mindeneket* tudja, miképen hogy kell lenni. Mhölgy. lev. 257. Itt az attractio megtörtént, a nélkül hogy az ige tárgyias ragozását bántotta volna.

Szakasztott ilyen szerkezetű a következő példa is: «mert a *kit* elloptak *kéncseket*, mind hejre-igazodik még többekkel.» Gyergyó-Szent-Miklós. Nyelvőr VIII. 230—1.

Egyéb attractiók példák:

«Vadas uram *levelét* senkisésem *tudja* honnan jött.» Magy. hölgyek lev. 276 lap. «Látom *életemet*, nem igen gyönyörű.» Vadr. 148. «Látom a *cipődet* harmatos már.» Erdélyi Népdalok I. 17.

«Lássuk azt a *sírást*, miféle.» Nyelvőr VIII. 229. V. ö. még Magy. hölgyek lev. 138., 169., 202., 237., 253., 257., 270. Bécsi cod. 12, 21. Pesti Gábor mes. 196. Kat. próz. leg. 247 lap. «Nem tudja életben van e *vitéz urat*.» Zrinyi (Abafi kiad. 194 lap.)

Vége idevaló még ez a kifejezésmód is: «Mit akarsz, hogy tegyek.» (Mit akarsz, mit tegyek.) Sohasem «hogy tegyem.» A 68—9. vhez való jegyzetben 12 sornyi angol idézet van, mely nemcsak számos tanuló, hanem számos tanár előtt is érthetetlen. Az effélet magyarra lehetett volna fordítani. Ugyanez áll a 334., 359., 596. stbhez iktatott idegen nyelvű idézetekről. (A legutóbbi nem «Marg.» hanem «Marq.» az az Marquardtól való.) A 68—9. vhez való jegyzetben ez is áll: «non invitatus (an — un — gerufen) hivatlan.» A zárjeles német fordítás érthetetlen és nincs is a kellő helyen. *Invocatus* kettős értelmű szójátékot képez; *angerufen* és *ungerufen*.

89. v. *vel*-hez való lett volna az a figyelmeztetés, hogy a magyar szakasztott így mondja: *akár* (v. *akar*.) *velle*: *vel* = *akarni*: *akár*.

195—6. v. jegyz. Chiasmusra magyar példa: kard veri a combját, vállát veri mente. Arany Toldi sz. III. 30. stb.

464. v. jegyz. Az oxymoronra Gerevics latin példák után német példákat idéz, a helyett, hogy magyart keresett és idézett volna. Lásd Nyelvőr VII. 196. ügyes, ügyetlenség. Arany Buda halálában: szerencsétlen szerencsés. Vadr. 417 stb.

Egyéb megjegyezni valóm közül hadd említsem még fel:

136. v. j. «ne fle-ben hiatus van,» Ne fle *után* t. i. Ne fle *Egone*. A Bevezetés IX. lapjára kellett volna utalni. 107. v. feyházór nem találó. Inkább porkoláb.

131. v. jegyz. végén «miser monosyllabum.» Megfejtethetetlen. *miser* az illető vben *iambust* képez.

949. v. A jegyzet első felében *verbera* azon anyag, melyből a szobor készült, a másikban a mire érdemes. *Contaminatio*. Az *eus* képzőjű melléknevek valami anyagból valóságot jelentenek. Magyarul a *status verbera*: ütleg-szobor 528. v. Thornton megjegyzésére semmi szükség, sőt azt sem tudni, mire való. 627 v. jegyz. *obstetrix*. Plautus szövegében *obstetrix* áll. Itt mindenesetre a legtöbb olvasó azt fogja hinni, hogy *obstetrix* sajtóhiba, pedig nem az. Egyébiránt az egész jegyzet elhagyandó s csak annyi teendő helyébe *obstetrix* = *obstetrix*.

A Bevezetés XXXVI. l. szerint az *argumenta* az Antoninusk korszakába tartozók. V. ö. a *Trinum.* arg. 1. vhez való *contaminált* jegyz.

U. o. «Minden *acrostichon* . . . annyi versből állhat (olv. áll), a hány szóból áll a darabnak a címe.» Nem szóból, hanem *betűből*!

U. o. L. lap. A *palimpsestus* «az első és legjobb kézirat Freund szerint, Trienn. philol. I. pag. 152.» Freund azt csak Ritschlék után mondja: maga nem is lett volna képes ama kézirat értékét meghatározni.

Vége még a következő toll- és sajtóhibákra akarok figyelmeztetni:

46—50. Félkörű zárjelek közé teszi Gerevics, holott ez nem közvetlenül mondott rész, hanem gyanus, toldásféle, a miért a kritika a többi szövegből kirekeszti, mit kampós zárjelekkel szokás jelölni. Lásd még Egy. Phil. Közl. VI. 691—694. Tanáregyes. közl. XV. 615. l.

73. v. jegyz. diabolust	helyett olv. Diabolust.
89. „ „ illicet	„ „ ilicet.
115. „ szöv. quidem	„ „ quidem.
129. „ jegyz. carnificinam	„ „ carnificinam
134. „ „ læutum	„ „ lætum
136. „ szöv. defleam,	„ „ defleam
206. „ „ deceat.	„ „ deceat
465. „ „ ngc	„ „ nec
654. „ jegyz. officiis	„ „ offuciis.

Több szó egybe van nyomtatva péld. 251. v. j. putema (putem a) stb. ellenkezőleg falsi locum, falsilocum helyett 262 j. stb.

Míndezekre a többé-kevésbé fontos dolgokra a commentátor-nak egy újabb kiadásnál okvetlenül ügyelnie kell.

Hogy Gerevics Captivi-kiadását jelen művöltában is approbatióra érdemes műnek vallom, azt a kritikám elején elmondottak után fölösleges ismételnem.

Budapesten, 1882. aug. 14.

P. THEWREK EMIL.

CYNTHIA DICSÉRETE.

(Propert. II, 3.)

•Kérkedél, többé lány nem tesz kárt tebenned,
 S ím' horgon akadtál, gőgöd lelohadt . . .
 Egy havig is nehéz, szegény te, pihenned,
 S már új könyv hirdeti gyalázatodat ?
 Azt akarám, hogy hal porondon éléljen
 És dühödő vadkan zordon tengeren . . .
 Komoly tanulmány közt akkor telik éjem :
 Csak halad, s nem marad el a szerelem.
 És a mi elbűvölt, nem ragyogó arca,
 — Nincs a liliom bár oly tiszta fehér ;
 Észak hava kél rajt' a biborral harcra,
 Tiszta tejben úszik a rózsalevél. —
 Nem a hattyu nyakra lehullámzó fürtök,
 Gyújtó szeme párja, fényes csillagom,